

La Veterinària de Manresa i Comarca en salut pública (1820-1950)

Dr. Jaume Roca i Torras

Introducció

A finals del segle XVIII, es consideraven ja algunes malalties dels animals com a transmissibles a l'home, com el carbuncle (pústula maligna), la verola, la ràbia, la sarna, la hidatidosi d'oví, la tuberculosi bovina, la triquinosi, etc.

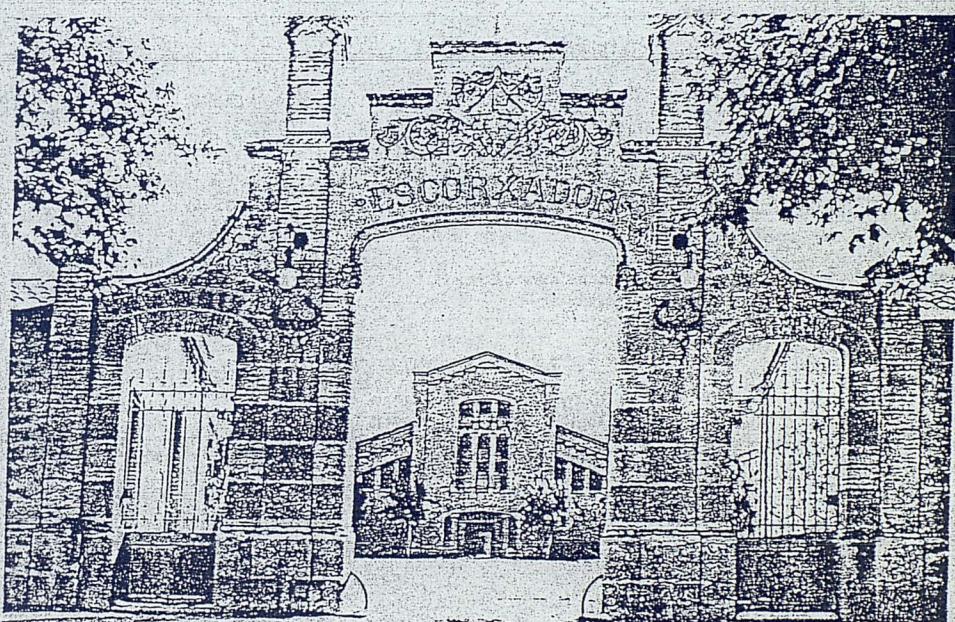
Ja en 1789, l'obra de José Antonio Montes, assenyalava les mesures a posar en pràctica. Ja abans, en ple segle XVIII i bona part del segle XIX, les epidèmies i epizooties es succeïen, sense poder fer gran cosa (a part de l'aïllament) ja que es desconeixien les causes (microbis i virus).

Les malalties es sabia que eren contagioses, i es coneixien les lesions i símptomes i la seva transmissió. Les causes s'atribuïen al clima i terreny, els pantans, l'estabulació viciosa, els aliments dolents, les aigües insalubres, els prats o pastures, etc.

S'admetien com causes de les pestes, els miasmes, els virus (terme confús), els efluvis, etc.

Carnisseries públiques (1820-78)

L'any 1820, l'Ajuntament de Manresa va fer unsfulls patró amb les dades personals dels carnisers, domicilis, etc. ja hi havia unes regles generals sanitàries que s'havien d'observar. A partir de 1839 intervé també

Entrada de l'Escorxador Municipal. Es construí en el període 1904-1908.

la Diputació i l'Estat. Com que les carns que eren aliments "de luxe", havien de pagar uns arbitris que eren registrats, i el consumidor ho va pagar de forma indirecta (en el preu que comprava).

Heim d'assenyalar que els arbitris o impostos sobre les carns (que incloïa volateria, caça menor, carns fresques, salades, ous) ja ve des de fa molt temps, al considerar que els esmentats aliments eren de "luxe". I això suposava per l'administració (Ajuntament) una font d'ingressos.

El mateix que abans en els escorxa-

dors municipals, l'Ajuntament que cobrava taxes pels serveis de l'escorxador, a més de la inspecció i reconeixement sanitari que feia el veterinari. Això durant moltes dècades suposava la principal font d'ingressos per als Ajuntaments. Si entraven carns en el terme municipal, també arbitris.

Primera legislació sanitària espanyola

De l'any 1847, data la creació del càrrec de subdelegat de Sanitat, un de

FELIPE GONZÁLEZ ROJAS, EDITOR

ENCICLOPEDIA VETERINARIA

PATOLOGÍA GENERAL

ANATOMÍA PATOLÓGICA GENERAL

EN LOS

ANIMALES DOMÉSTICOS

POR

C. CADEAC

PROFESOR DE CLÍNICA EN LA ESCUELA DE VETERINARIA DE LYON

CON LA COLABORACIÓN DE

J. BOURNAY

Profesor de Clínica en la Escuela Veterinaria de Lyon

TRADUCCIÓN DE M. ARCINIEGA

Veterinario

CON 46 FIGURAS INTERCALADAS EN EL TEXTO

TOMO I

MADRID

IMPRENTA, LITOGRAFÍA Y CASA EDITORIAL DE FELIPE GONZÁLEZ ROJAS.

Rodríguez San Pedro, 9.—Teléfono 1880

L'Encyclopédia Veterinaria CADEAC del segle XIX amb més de vint volums, fou la millor obra de consulta.

cada professió sanitària (metge, farmacèutic i veterinari) en cada partit judicial, i eren vocals nats de les Juntes de Sanitat dels partits i de gran importància en les epidèmies i epizooties, i eren nomenats pels Governadors Civils, i a proposta de l'Alcalde del corresponent partit judicial.

L'any 1855, es creen les Juntes Municipals de Sanitat, figurant-t'hi també un veterinari.

L'any 1859, a Espanya s'estableix l'obligació de que tots els municipis tinguin la seva Casa-Matadero (escorxador), i en tots tindrà el seu "Inspector de Carnes Veterinario". Si els Ajuntaments són petits, es reagruparan per tenir el seu escorxador.

L'any 1867, s'aprova el "Reglament Sanitari de Llets", al què s'hauran de-

sotmetre els establiments de vaques, burred i cabres en quant a la producció de llet i la seva venda.

L'any 1883, es celebra a Madrid el 1er. Congrés Nacional de Veterinària, i en el qual ja intervé el veterinari manresà Abadal, sobre els temes "La millora de l'ensenyament en les Escoles de Veterinàri" i la "Necessitat de crear els Col·legis Provincials Veterinaris".

Els fets de que fins al 1793 no es fundà la primera Escola de Veterinària espanyola a Madrid, i el 1847 a Saragossa, la més propera a Manresa, va fer que durant bona part del segle XIX, els veterinaris a Manresa i comarca, fossin escassos.

Fins llavors, el posar ferradures era fet pels mestres ferradors i alteitars (nomenats menescals en països catalans). Aquests últims, que

tenien un grau superior, eren els que feien les cures i tractaments de les malalties dels èquids.

En el segle XIX les activitats principals dels veterinaris eren la prevenció i cura de les malalties dels èquids, dirigir el ferrat i les inspeccions sanitàries de carns en els escorxadors. També atenien altres animals com vaques, porcs, etc., però era menys freqüent.

L'escorxador o "matadero"

Já hem dit abans, que en l'any 1859, s'obligà per raons higièniques i sanitàries a que cada Ajuntament tingüés el seu escorxador, i el veterinari inspector de carns, nomenat per l'Ajuntament.

Del primer escorxador que tenim

notícies que hi va haver a Manresa, fou en una casa al costat de la Porta de les Piques, més tard carrer de les Piques, núm 10.

La seva dolenta ubicació i la manca de condicions higièniques, foren la causa d'un focus de infecció, a més que resultava insuficient, malgrat l'escaixa matança d'aquells temps.

En l'any 1861, "*Don Francisco Bohigas, Alcalde de la Ciudad de Manresa y por acuerdo del Ilmo. Ayuntamiento de la misma*", es publicà el "Reglamento de la Casa-Matadero de esta ciudad", el qual constava de 27 articles, a més de 9 articles addicionals. La data fou del 10 de març de 1861. I en el qual s'assegurava totes les obligacions i atribucions del veterinari-inspector. Amb això millorà quelcom la sanitat de les carns, però el problema de les manques de l'escorxador subsistien. En aquest carrer de les Piques, hi havia la mala costum d'estendre les pells del bestiar destinat a l'escorxador als portals de les cases, malgrat estar prohibit.

En l'any 1877, la Junta de Sanitat, alertà el gran perill que suposava aquest escorxador. Malgrat les contínues queixes i denúncies, no fou possible el seu trasllat per problemes econòmics.

En l'any 1884, es demanà que es tapisés la claveguera que sortia de l'escorxador.

Davant la insistència de la població, l'any 1887 s'habilitaren uns locals complementaris a l'escorxador, ubicats al carrer del Bruc, per a la matança de porcs, que van haver de tançar pel mateix motiu i pels xiscles dels porcs al sacrificar-los.

Finalment l'any 1904, es compraren uns terrenys al final del que avui és el carrer Barcelona i més enllà del Poble Nou, per construir el nou escorxador, que s'inaugurà en 1908. Fou una gran bona obra, amb gran amplitud, naus espaioses i grans corrals per al bestiar, despatx i petit laboratori pel veterinari, etc., i sobretot condicions més higièniques i grans espais de descàrrega i càrrega. En el transcurs del temps, s'introduïren millores per fer el treball menys manual i més mecanitzat.

Fins que l'any 1991, i per les raons de sempre (massa al centre de la ciutat

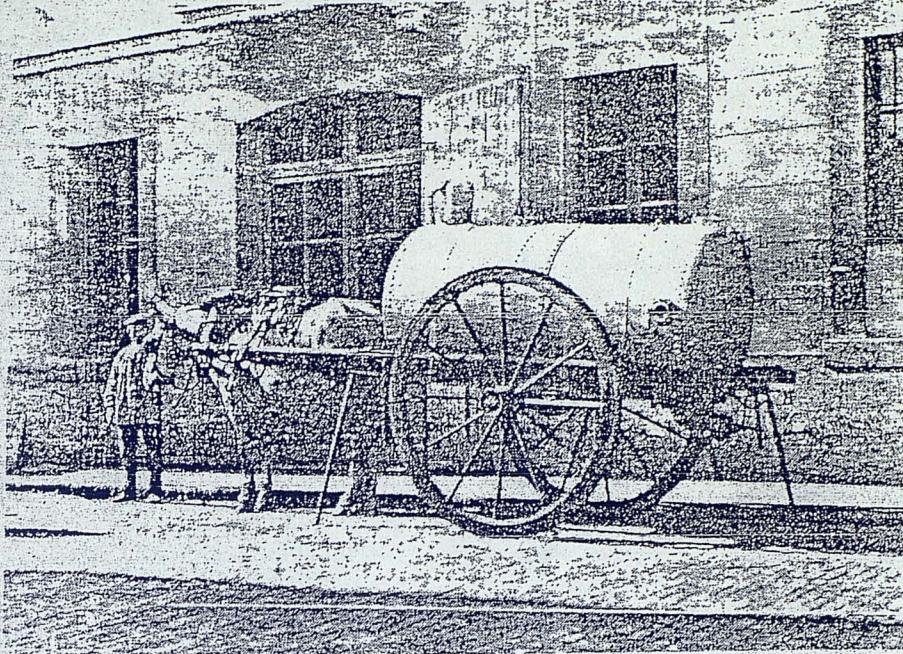
i poc mecanitzat i antiquat) desaparegué com a escorxador i actualment s'està adequant com a centre universitari.

Una estadística del mes de setembre de 1890, ens indica que en tot aquest mes, es sacrificaren 44 vedells, totalitzant 4.224 Kg de pes en canal i 3.183 ovelles amb un total de 28.474 de quilos pes en canal. No figuren els porcs, perquè en aquesta època es sacrificaven al carrer del Bruc i, a més, estava molt estesa la matança domiciliària. Com podeu veure, el consum de carn en aquella època era baix.

Subdelegats de Sanitat i Juntes Municipals de Sanitat

Ja hem dit abans que per ordres estatals en 1847 es crearen els Subdelegats de Sanitat (un metge, un farmacèutic i un veterinari) per cada partit judicial i l'any 1855 es crearen les Juntes Municipals de Sanitat. El Governador Civil era qui donava el vist-i-plau als proposats per l'alcaldia. Aquestes Juntes eren nomenades per biennis. No hem pogut trobar tots els noms dels veterinaris que o varen ser. Ho varen ser entre d'altres, Josep Merli Planas (1850), Josep Martín (1853), Joan Ferrer i Moncunill (1859), Ignasi Rivera Rovira, Josep Vidal Tapias (1867), Ramon Carrera Pujades, Eudaldo Sala Mitjans, Pedro Pedro Gorina, etc.

Es de destacar que l'I de març del 1898, el batlle de Manresa dictaminà uns decrets per contribuir a millorar la salubritat de la població, assenyalant 11 punts higiènics a complimentar. El 16 de novembre de 1899, es demostrà una bona comunicació sanitària interestatal, ja que un ramat de bestiar oví malalt que venia de Portugal, va entrar a Espanya en males condicions sanitàries i havent estat rebutjat a Saragossa i a Lleida, pretenia entrar a Manresa. Afortunadament, un telegrafo va avisar del perill. La Junta de Sanitat i l'Alcaldia de la ciutat van evitar la seva entrada i el control de la situació.

Carro-cuba per l'extracció de latrines (procedència de l'arxiu d'Armand Rotllan i Verdaguer).

La millora de les latrines (comunes)

L'extracció de les latrines va comportar un notable avanç higiènic. Estava reglamentat, que s'havien de treure les latrines de les cases, a primera hora de la matinada.

Pel que fa a la manca d'higiene i de neteja als llocs públics, això durà tot el segle XIX.

Sistema d'extracció. Les latrines eren tretes mitjançant uns carros amb bidons. Aquest sistema fou un motiu freqüent de denúncia a la premsa local. Les denúncies durant el segle XIX foren quasi contínues.

El sistema inodor. Un veí de Sabadell, Félix Cascante Vidal, proposà a l'alcaldia l'extracció de les latrines pel sistema inodor i en demandà l'exclusivitat. Aquest donà una garantia de cinc anys i li demandà a l'alcaldia un lloc especial per poder dipositar els productes d'extracció que beneficiés als agricultors per poder adobar la terra.

L'I de febrer del 1888, el metge Miquel Firmat i el veterinari Juan Farré van donar un preocupant informe sanitari de l'estat de les latrines a la Junta de Sanitat. El perill de malalties i

d'afectació a la salut pública queda ben palès.

Ambdós sanitaris presentaren un ampli informe i amb set conclusions. Però no tenim dades de si l'esmentat sistema inodor s'implantés.

La salut pública manresana en estat crític, durant el període de 1854 a 1908

La manca de neteja, el problema de l'abastament de les aigües potables i les filtracions per la manca de clavegueram va aguditzar la problemàtica.

En l'epidèmia de còlera de 1854, el carrer de Santa Llúcia i els carrers del barri de Les Escodines foren els més afectats, tots ells en el radi d'acció d'una fàbrica d'adoberia de pells propera al riu Cardener. En el còlera de 1885, el carrer més afectat fou el de Sant Marc.

Una costum freqüent i perjudicial era la tinença de pells per assecar, molt freqüent en el carrer de les Piques i als carrers del barri de Valldaura, a més de la gran quantitat de filtracions i aigües estancades.

A més existia el gran problema hi-

Energil-Fosfat

Substitutiu de les farines d'osso

COMPONENTS:

Acid fosfòric soluble en un 98 %

Compostos de calc i iod

Sals de ferro

Afavoreix el desenvolupament de porcs, vaques, moltons i cavalls, i afavoreix el cabal de llet a les vaques estabulades.

EVITA LA COIXERA DELS PORCS I L'OSTEOMALÀCIA DE LES VAQUES

Excel·lent producció de la casa

VDA. DE J. RAVÉS - Comerç, 33 - Barcelona

Fabricant de tota classe d'aliments per l'aviram i el bestiar.
Importadora exclusiva de farines de Carn, Peix, Ossos, Oli de
fletge de bacallà "Noruega" i tota classe d'aliments.

GARANTIM LLUR
PUREZA I ANALISI.

ANTIFEBRILACTINA

ESPECÍFIC PREVENTIU I CURATIU DE LA
FEBRE VITULAR

DREVENTIU: Solució administrable per via bucal

CURATIU: Injectable per via intravenosa (vera-mor-
maria)

VENDA: A LES PRINCIPALS FARMÀCIES i a casa el preparador,
Dr. RAMON GALUP (Apotecari) - Claris, 13 i Casp, 24 - Barcelona

Aliment i medicament dels anys 30.

giènic dels habitatges de Manresa i també el gran déficit nutricional de la població.

L'escorxador del carrer de les Piques fou un altre focus d'infecció. Les Juntes de Sanitat fracassaren en tots els intents de trasllat d'aquestes instal·lacions, les peticions, s'iniciaren l'any 1877 i no fructificaren fins al 1908. Amb aquest funcionament del Laboratori Municipal, la salut pública ja va poder millorar.

El Laboratori Municipal de Manresa

El temor d'una epidèmia de cólera en els anys 1880, l'Ajuntament prengué precaucions. Aprovada la nova Junta Municipal de Sanitat pel biennis

1885-87, formada pel metge Josep Carbonell, farmacèutic Pere Pallàs, el cirurgià Miquel Firmat i el veterinari Joan Farré i tres veïns. En 1885 es facilita al sots-delegat de Farmàcia per la compra d'aparells necessaris per a anàlisi de líquids (aigües, etc.) per establir un laboratori (fins a la quantitat de 1.000 ptes). Fins passats mesos, no entrà en funcionament. Però sí, s'enviaren quatre mostres d'aigua del riu Llobregat al Dr. Boteix de Barcelona, abonant-li 200 ptes, de les 1000 que inicialment havia demanat.

Passaren els mesos, i el Laboratori per anàlisi d'aliments, aigües i altres substàncies i segurament per

manca de medis econòmics suficients i probablement també per manca de facultatius manresans degudament preparats. La microbiologia en 1885 estava en els seus inicis. La premsa diària de Manresa demanava aquesta necessitat (amb articles de Marcel Díaz Flores, Dr. Ramon F. Padró, el veterinari León Baby, etc.).

Dos anys més tard, en 1887 es creà un servei d'higiene municipal per un metge, un químic, un veterinari i un auxiliar, amb les obligacions ben determinades de cada professional. Pel que respecta a veterinària, l'obligació d'inspeccionar l'estat sanitari dels animals lleters (vaques i cabres). I recollir les mostres de llet en caràcter periòdic. Les determinacions en les mostres de llet eren la densitat, greix,

extracte sec i l'acidesa (expressat en a. Làctic). És de suposar que això milloraria l'estat sanitari de la llet produïda i segurament disminuiria les adulteracions (principalment l'aigua de la llet).

A Manresa la producció de llet de cabra, era en quantitat superior a la de vaca. El total de llet que es consumia a Manresa era de 9 càrregues per dia i el nombre de "porrons" de 1.152; en 1899 l'ajuntament tenia registrats els veïns que tenien vaques i cabres de llet, i els seus domicilis.

El Laboratori mèdic-veterinari dels Drs. Enric Serra, metge i Leon Baby, veterinari

En agost de 1895, es creà a la muralla de Sant Domènec, 55, fundat i dirigit pels esmentats sanitaris. Entusiasmats i amb estreta col·laboració amb el famós Dr. Jaume Ferran, Director del Laboratori Municipal de Barcelona.

El laboratori manresà fou l'introductor de la microbiologia a la ciutat.

La importància d'aquest laboratori fou transcendental per a la prevenció de les malalties infeccions humans, així com la vacunació amb el sèrum de cavall per tractar la difteria. Després va canviar d'ubicació i passà on actualment es troba l'Arxiu Històric de la Ciutat. En León Baby, d'origen francès, havia brillantment revalidat veterinària a Madrid l'any 1894.

Control sanitari dels aliments als mercats a l'aire lliure

Principalment de verdures, hortalisses i fruites. També es venien aus, conills (vius) i ous. Eren els mateixos pagesos que ho venien al públic. Estaven a l'aire lliure (el principal a la Plaça Major de l'Ajuntament, plaça de l'Olm, etc.). Els aliments eren heterogenis i amb el transcurs de les hores (transports, exposició al sol, pluges, etc.) es deterioraven. Hi havia moltes reclamacions, malgrat la vigilància del veterinari, etc.

Els veterinaris manresans en el segle XIX i primera part del segle XX

De les Escoles Superiors de Veterinària, la de Madrid es fundà en 1793, i la més propera a Manresa, la de Saragossa el 1847. Això vol dir que en el segle XIX, a la comarca de Manresa hi havia molt pocs veterinaris.

I en aquella època les comunicacions, el correu i els viatges eren escassos. Els medis de locomoció eren a peu, cavalleria o tartana. Això volia dir que en el medi rural, el veterinari estava poc comunicat.

És veritat que a Madrid es publicaven ja, algunes revistes, circulars o butlletins veterinaris de caràcter mensual o quinzenal com foren *Boletín de Veterinaria* (1845-1859), *La Veterinaria Española* (1857-1929), *El Monitor de la Veterinaria* (1859-68), *La Gaceta Veterinaria*, (1878-93) i poca cosa més.

Hem buscat en els arxius municipals dades de veterinaris de Manresa i comarca, i la veritat és que hem trobat poques dades. En el període 1936-39, es destruïren i desaparegueren bastants documents.

No obstant, a més dels citats en aquest treball donarem les següents dades, per ordre alfabètic:

ABADAL. Del segle XIX, assistí i participà en el I CONGRESO VETERINARIO ESPAÑOL celebrat a Madrid en 1883.

ABADAL SALLÉS, Ernest. Nasqué a Avinyó el 1881. Estudià a Saragossa, acabant l'any 1906. Residí a Sallent des de 1906. I exercí també en les rodalies.

ABADAL DESCALS, Ernest. Nasqué a Sallent en 1915. Estudià a Saragossa. Pla d'estudis del 1931. Primerament exercí a Súria i 2 agregats. Després exercí a Sallent i rodalies, fent la guerra civil. Segueix de jubilat als 85 anys.

BABY, LEON. D'origen francès, revalidà el títol a l'Escola de Madrid en 1894. Vingué a Manresa i pels seus coneixements de microbiologia

intentà ajudar a la creació del Laboratori Municipal de Manresa. Després juntament amb el metge Enric Serra, fundaren el Laboratori Mèdic-Veterinari a la Muralla de Sant Domènec núm. 55, que passà al lloc on actualment hi ha l'Arxiu Històric de Manresa.

CLOTET ESTEVE, LLUIS. Nasqué en 1896. Estudià a Saragossa, i es va col·legiar a Barcelona el 1923. Veterinari Municipal de Cardona des de 1922.

FARRÉ I MUNCUNILL, JOAN. Nasqué a Fontanet (Lleida) l'any 1820, va estudiar a Saragossa. Fou Inspector de Carns a Manresa l'any 1866, i Subdelegat de Sanitat l'any 1859, i en 1887. Morí al 1889.

FRANQUESA UBACH, JOAN. (Manresa 1893-1986). Estudià a Saragossa. L'any 1921 fou veterinari de Súria, més tard veterinari titular de Manresa. Després passà a Igualada i es jubilà l'any 1963.

MARTÍN, JOSEP. Estudià a Madrid. L'any 1853, actuà de subdelegat de Sanitat a Manresa.

MELIER, JOSÉ. Estudià a Madrid. Fou Inspector de Carns en l'escorxador de Manresa. Va morir l'any 1856.

MOLIST I VALENT, JOSEP. Nasqué a Centelles (Barcelona) l'any 1889. Estudià a Saragossa, acabà l'any 1916. Exercí a Moià i rodalies.

RIVERA ROVIRA, IGNASI. Estudià a Saragossa. Fou Inspector de Carns i Subdelegat de Sanitat a Manresa.

SALA OLIVERAS, ANTONI. Nasqué a Calaf. Inspector de Carns a Sallent 1873-88, inspector de Carns a Manresa l'any 1889. Destacà en les epidèmies del càlera i de la verola i en la ràbia en gossos (1888-90).

VIDAL TAPIAS, JOSÉ. Nasqué a Navarcles. Estudià a Saragossa, acabà l'any 1860. Inspector de Carns a Navarcles al 1861, a l'any 1862 de

Manresa, establint-se al Carrer Carme, 20. Fou Subdelegat de Sanitat l'any 1867. Publicà nombrosos treballs, alguns d'ells premiats. Fou pare de mossèn Vidal, que va construir l'església de Sant Josep del Poble Nou.

CARRERA I PUJADES, RAMON. (1884-1957). Estudià a Saragossa acabant l'any 1907. Subdelegat de Sanitat l'any 1914-15 de Tremp (Lleida). Des de 1917 Inspector Municipal Veterinari de Manresa. Subdelegat de Sanitat l'any 1918 a Manresa. L'any 1920 Inspector Municipal d'Higiene i Sanitat Pecuaris, domiciliat c/ Sant Miquel, 31, i Taller de Ferreria a la carretera de Vic. Destacà en clínica d'èquids, boví i porcí. Morí l'any 1957. Va exercir també en les rodalies de Manresa com Sant Joan de Vilatorrada i Sant Fruitós del Bages.

PEDRO GORINA, PEDRO. (1882). Estudià a Saragossa i acabà l'any 1908. Municipal de Monistrol de Montserrat en 1912, de Manresa en 1915 i també de Sant Vicenç de Castellet, i des de 1917 de Fonollosa, Aguilar de Segarra i Sant Mateu de Bages. Destacà en clínica d'èquids i de porcs. Domiciliat a la Muralla de Sant Francesc, 29.

SALA MITJANS, EDUARD. Sallent (1881). Estudià a Madrid, acabà l'any 1903. Veterinari Municipal de Manresa des de 1904. Subdelegat de Sanitat l'any 1917. Director de l'escorxador de Manresa, per oposició (1924). Domicili i Taller Consultori a la Ctra. de Cardona. Morí l'any 1951. Exercí també a les rodalies de Manresa.

Dr. Jaume Roca i Torras
President de l'Associació Catalana
d'Història de la Veterinària